

Број: 121-8/26
30. јануар 2026.

УСТАВНИ СУД

Булевар краља Александра 15
11000 Београд

На основу члана 168, става 2 Устава Републике Србије (у даљем тексту: Устав), а у вези с чланом 61, ставом 2 Закона о Уставном суду, Јелена Ђурувија Ђурица из Београда, ЈМБГ (у даљем тексту: подносиатељка иницијативе, подносиатељка), преко пуномоћника Владице Илића из Београдског центра за људска права, Кнеза Милоша 4, Београд (овлашћење за заступање у прилогу), подноси Уставном суду Републике Србије

ИНИЦИЈАТИВУ ЗА ПОКРЕТАЊЕ ПОСТУПКА ЗА ОЦЕНУ УСТАВНОСТИ И САГЛАСНОСТИ С ПОТВРЂЕНИМ МЕЂУНАРОДНИМ УГОВОРИМА

Члана 4 става 2, члана 463 у деловима који гласе: „само“ и „којом је оптужени ослобођен од оптужбе и изрекао пресуду којом се оптужени оглашава кривим“, члана 489 става 3 у делу који гласи: „укинути или“ и члана 493 Законика о кривичном поступку („Службени гласник Републике Србије“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС, и 62/2021 – одлука УС),

С

Чланом 24 и чланом 36 ставом 2 Устава, читаним у вези с чланом 34 ставовима 4 и 5 Устава, односно с члановима 2 и 13 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: Конвенција) читаним у вези с чланом 4 Протокола број 7 уз Конвенцију (у даљем тексту: Протокол).

Образложење

1. Краћи опис чињеничног стања у предмету који је повод за подношење иницијативе

Подноситељка иницијативе је кћерка пок. новинара Славка Ђурувије, рођеног 9. августа 1949. године у Загребу, некадашњег власника, директора, главног и одговорног уредника дневног листа „Дневни телеграф“ и недељника „Европљанин“, убијеног 11. априла 1999. године у Београду, у Улици Иве Лоле Рибара (сада Светогорској) у пролазу зграде број 35, поводом чијег убиства је вођен кривични поступак против четворице окривљених – некадашњих припадника Службе државне безбедности, који је правноснажно окончан.

Наиме, пресудом Посебног одељења за организовани криминал Вишег суда у Београду, К.По1. бр. 73/20, од 2. децембра 2021. године, оглашени су кривима окривљени Радомир Марковић, због кривичног дела тешко убиство из члана 114, тачке 5 у вези с чланом 34 Кривичног законика (у даљем тексту: КЗ), а окривљени Милан Радоњић, Мирослав Курак и Ратко Ромић због извршења кривичног дела тешко убиство из члана 114, тачке 5 у вези с чланом 33 КЗ. Окривљени Радомир Марковић и Милан Радоњић осуђени су на казне затвора у трајању од по тридесет година, а окривљени Мирослав Курак и Ратко Ромић на казне затвора у трајању од по двадесет година.

Прилог: копија пресуде Посебног одељења за организовани криминал Вишег суда у Београду, К.По1. бр. 73/20, од 2. децембра 2021. године.

Против наведене пресуде, жалбе су изјавили Тужилаштво за организовани криминал, окривљени и њихови браниоци, па су након одржаног претреса пред другостепеним судом, пресудом Посебног одељења за организовани криминал Апелационог суда у Београду, Кж1-По1 9/22, од 19. априла 2023. године, усвојене жалбе окривљеног Радомира Марковића, његове супруге и његовог браниоца, окривљених Милана Радоњића и Ратка Ромића и њиховог браниоца, као и браниоца окривљеног Мирослава Курака, и делимично жалба Тужилаштва за организовани криминал, те је првостепена пресуда Посебног одељења за организовани криминал Вишег суда у Београду, К.По1 бр. 73/20, од 2. децембра 2021. године, преиначена, тако што је Апелациони суд сву четворицу некадашњих припадника Службе државне безбедности ослободио од оптужбе да су извршили горе наведена кривична дела.

Прилог: копија пресуде Посебног одељења за организовани криминал Апелационог суда у Београду, Кж1-По1 9/22, од 19. априла 2023. године.

Против другостепене пресуде Посебног одељења за организовани криминал Апелационог суда у Београду жалба није била дозвољена, с обзиром да се, у складу с чланом 463 Законика о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП), жалба против другостепене пресуде може изјавити само против пресуде којом је другостепени суд преиначио првостепену пресуду којом је оптужени ослобођен од оптужбе и изрекао

пресуду којом се оптужени оглашава кривим. Подносиатеља иницијативе је другостепену пресуду Апелационог суда у Београду примила 5. фебруара 2024. године.

Након правноснажног окончања кривичног поступка, јавни тужилац Врховног јавног тужилаштва је Врховном суду поднео захтев за заштиту законитости, Ктз. бр. 196/24, од 2. септембра 2024. године, против наведене пресуде Апелационог суда у Београду, због повреде закона из члана 485, става 1, тачке 1 ЗКП, и то битне повреде одредаба кривичног поступка из члана 438, става 2, тачака 2) и 3) ЗКП, с предлогом да Врховни суд усвоји захтев за заштиту законитости и сходно члану 493 ЗКП утврди да је наведеном пресудом Апелационог суда у Београду повређен закон у смислу члана 438, става 2, тачака 2) и 3) ЗКП у корист свих окривљених – Радомира Марковића, Милана Радоњића, Мирослава Курака и Ратка Ромића.

Одлучујући о захтеву за заштиту законитости јавног тужиоца Врховног јавног тужилаштва, на седници петочланог већа Врховног суда одржаној 13. октобра 2025. године, једногласно је донета пресуда, Кзз ОК 38/2024, о делимичном усвајању, као основаног, захтева за заштиту законитости, којом је утврђено да је горе наведеном правноснажном пресудом Апелационог суда у Београду учињено више битних повреда одредаба кривичног поступка из члана 438, става 2, тачке 2) ЗКП, у корист окривљених – Радомира Марковића, Милана Радоњића, Мирослава Курака и Ратка Ромића, док је у преосталом делу захтев за заштиту законитости одбијен као неоснован. Утврђене битне повреде одредаба кривичног поступка састојале су се, најпре, у знатним противречностима између онога што се о одлучним чињеницама које су предмет доказивања наводи у разложима, одн. образложењу другостепене пресуде о садржини записника о исказима чак пет сведока (Милорада Улемека, Милоша и Александра Симовића, Дејана Миленковића и Миладина Сувајџића), и самих тих записника. Поред тога, Врховни суд је утврдио постојање нејасности и знатне противречности разлога, одн. образложења другостепене пресуде у погледу оцене чињеница које су предмет доказивања, а које су садржане у извештају о преснимавању, форензичкој анализи и прегледу похрањених података о оствареном телефонском саобраћају од 12. фебруара 2012. године.

Због ових разлога, као што је већ истакнуто, Врховни суд је на основу члана 492, става 1, тачке 3) делимично усвојио захтев за заштиту законитости и утврдио да је правноснажном пресудом Апелационог суда у Београду учињена битна повреда одредаба кривичног поступка у корист окривљених, при томе не дирајући у правноснажност наведене пресуде, у складу с чланом 493 ЗКП.

Прилог: копија пресуде Врховног суда, Кзз ОК 38/2024, од 13. октобра 2025. године.

2. Правни оквир

2.1. Релевантне одредбе Устава, Конвенције, Протокола, Законика о кривичном поступку и Закона о Уставном суду

Чланом 16 ставом 2 Устава прописано је да су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије и да се непосредно примењују, а да потврђени међународни уговори морају бити у складу с Уставом.

Чланом 18 Устава одређено је да се људска и мањинска права зајемчена Уставом непосредно примењују (став 1), да се Уставом јемче, и као таква, непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима, да се законом може прописати начин остваривања ових права само ако је то Уставом изричито предвиђено или ако је то неопходно за остварење појединог права због његове природе, при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права (став 2), као и да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење (став 3).

Чланом 20 Устава одређено је да људска и мањинска права зајемчена Уставом могу законом бити ограничена ако ограничење допушта Устав, у сврхе ради којих га Устав допушта, у обиму неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права (став 1), да се достигнути ниво људских и мањинских права не може смањивати (став 2), као и да су при ограничавању људских и мањинских права, сви државни органи, а нарочито судови, дужни да воде рачуна о суштини права које се ограничава, важности сврхе ограничења, природи и обиму ограничења, односу ограничења са сврхом ограничења и о томе да ли постоји начин да се сврха ограничења постигне мањим ограничењем права (став 3).

Чланом 24 Устава штити се право на живот и одређује да је људски живот неприкосновен, да у Републици Србији нема смртне казне и да је забрањено клонирање људских бића.

Чланом 34 Устава јемчи се правна сигурност у казненом праву и одређује, између осталог, да нико не може бити гоњен ни кажњен за кривично дело за које је правноснажном пресудом ослобођен или осуђен или за које је оптужба правноснажно одбијена или поступак правноснажно обустављен, нити судска одлука може бити измењена на штету окривљеног у поступку по ванредном правном леку, те да истим забранама подлеже вођење поступка за неко друго кажњиво дело (став 4), али да је, изузетно, понављање поступка допуштено у складу с казним прописима, ако се открију докази о новим чињеницама које су, да су биле познате у време суђења, могле бити да утичу на његов исход или ако је у ранијем поступку дошло до битне повреде која је могла утицати на његов исход (став 5).

Чланом 36, ставом 2 Устава јемчи се право на правно средство и одређује да свако има право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу.

Чланом 2 Конвенције, који такође јемчи право на живот, прописано је да је право на живот сваког лица заштићено законом.

Чланом 13 Конвенције гарантује се право на делотворни правни лек и одређује да свако коме су повређена права и слободе предвиђене у Конвенцији има право на делотворни правни лек пред домаћим властима, без обзира на то да ли су повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.

Чланом 4 Протокола јемчи се право да се не буде суђен или кажњен двапут у истој ствари (*ne bis in idem*) и одређује да се нико не може поново судити нити се може поново казнити у кривичном поступку у надлежности исте државе за дело због кога је већ био правноснажно ослобођен или осуђен у складу са законом и кривичним поступком те државе (став 1), али да одредбе претходног става не спречавају поновно отварање поступка у складу са законом и кривичним поступком дате државе, ако постоје докази о новим или новооткривеним чињеницама, или ако је у ранијем поступку дошло до битне повреде која је могла да утиче на његов исход (став 2).

Чланом 14 ставом 7 Међународног пакта о грађанским и политичким правима (у даљем тексту: Пакт), потврђеним Законом о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима („Службени лист СФРЈ”, бр. 7/1971) гарантује се да нико не може бити гоњен или кажњен за кривично дело за које је већ био правноснажно осуђен или ослобођен, у складу са законом и кривичним поступком сваке земље.

Оспореним одредбама ЗКП прописано је да правноснажна судска одлука не може бити измењена на штету окривљеног (члан 4, став 2), да се жалба против другостепене пресуде може изјавити само против пресуде којом је другостепени суд преиначио првостепену пресуду којом је оптужени ослобођен од оптужбе и изрекао пресуду којом се оптужени оглашава кривим (члан 463), да Врховни касациони суд може поводом захтева за заштиту законитости јавног тужиоца укинути или преиначити одлуку само у корист окривљеног (члан 489, став 3), као и да ће, ако усвоји захтев за заштиту законитости који је поднет на штету окривљеног, Врховни касациони суд пресудом утврдити да постоји повреда закона не дирајући у правноснажност одлуке (члан 493).

Чланом 61 Закона о Уставном суду прописано је да свако коме је повређено право коначним или правноснажним појединачним актом, донетим на основу закона или другог општег акта, за који је одлуком Уставног суда утврђено да није у сагласности с Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима или законом, има право да тражи од надлежног органа измену тог појединачног акта, у складу са правилима поступка у коме је појединачни акт донет. Предлог за измену коначног или правноснажног појединачног акта, донетог на основу закона или другог општег акта, за који је одлуком Уставног суда утврђено да није у сагласности са Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима или законом, може се поднети у року од шест месеци од дана објављивања одлуке у „Службеном гласнику Републике Србије”, ако од

достављања појединачног акта до подношења предлога или иницијативе за покретање поступка није протекло више од две године.

2.2. Релевантна пракса Европског суда за људска права о позитивној процедуралној обавези државе по члану 2 Конвенције (право на живот)

Према пракси Европског суда за људска права (даље: ЕСЉП, Суд), члан 2 Конвенције садржи материјалне и процесне обавезе државе – од којих је за предмет ове иницијативе посебно релевантна процесна обавеза држава уговорница да спроводе ефикасне истраге о наводним повредама права на живот. ЕСЉП сматра да обавеза да се заштити право на живот према члану 2 Конвенције, читана у вези с општом дужношћу држава уговорница према члану 1 Конвенције да „јемче свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у Конвенцији“, имплицира постојање ефикасне званичне истраге када су појединци убијени као резултат употребе силе од стране, између осталих, државних службеника (McCaughy и други против Уједињеног Краљевства, бр. представке 18984/91, пресуда Великог већа од 27. септембра 1995, § 161). У каснијој пракси, ЕСЉП је заузео становиште да ова обавеза настаје у различитим ситуацијама где је појединац задобио повреде опасне по живот, умро или нестао у насилним или сумњивим околностима, без обзира да ли су наводно одговорни државни службеници или недржавни актери (видети, нпр., Paul i Audrey Edwards против Уједињеног Краљевства, бр. представке 46477/99, пресуда од 14. марта 2002, § 69; Maiorano и други против Италије, бр. представке 28634/06, пресуда од 15. децембра 2009, §§ 123-126; Kolevi против Бугарске, бр. представке 1108/02, пресуда од 5. новембра 2009, §§ 191-215; Mustafa Tunç и Fecire Tunç против Турске, бр. представке 24014/05, пресуда Великог већа од 14. априла 2015, § 171).

Који ће облик истраге остварити циљеве члана 2 Конвенције може се разликовати у зависности од околности. У сваком случају, надлежни органи морају поступати по сопственој иницијативи, односно по службеној дужности, чим им ствар дође до знања. Поступање надлежних органа не сме зависити од иницијативе сродника жртве да поднесу формалну притужбу, нити се сродницима жртве може оставити одговорност за спровођење било каквих истражних радњи (Al-Skeini и други против Уједињеног Краљевства, бр. представке 55721/07, пресуда Великог већа од 7. јула 2011, § 165). У контексту убиства наводно извршених од стране или у сарадњи с државним агентима, грађански поступци који се спроводе по иницијативи сродника, а не надлежних органа, и који не укључују идентификацију или кажњавање наводних извршилаца, се не могу узети у обзир приликом процене испуњавања процедуралних обавеза државе према члану 2 Конвенције (Hugh Jordan против Уједињеног Краљевства, бр. представке 24746/94, пресуда од 4. маја 2001, § 141), јер, у таквим случајевима, процедурална обавеза државе према члану 2 не може бити испуњена само давањем накнаде штете (McKerr против Уједињеног Краљевства, бр. представке 28883/95, одлука од 4. априла 2000, § 121; Bazorkina против Русије, бр. представке 69481/01, пресуда од 27. јула 2006, § 117; Al-Skeini и други против Уједињеног Краљевства, § 165).

Суд је у својој пракси истакао да се обавеза спровођења званичне истраге у случајевима убиства подразумева не само зато што свака тврдња о таквом кривичном делу обично доводи до кривичне одговорности, већ и зато што су често, у пракси, у контексту убиства наводно извршених од стране или у сарадњи с државним агентима, стварне околности смрти углавном ограничене сазнањима државних званичника или органа тако да би спровођење одговарајућих домаћих поступака попут кривичног гоњења, дисциплинских поступака и поступака за остваривање правних лекова доступних жртвама и њиховим породицама било условљено адекватном званичном истрагом (Makaratzis против Грчке, бр. представке 50385/99, пресуда Великог већа од 20. децембра 2004, § 73; Khashiyev и Akayeva против Русије, бр. представки 57942/00 и 57945/00, пресуда од 24. фебруара 2005, §§ 120-121).

Природа и степен испитивања који задовољавају минимални праг ефикасности истраге зависи од околности конкретног случаја. То мора бити процењено на основу свих релевантних чињеница, узимајући у обзир практичне реалности истраживачког рада (Центар за правне ресурсе у име Valentin Câmpreanu против Румуније, бр. представке 47848/08, пресуда Великог већа од 17. јула 2014, § 147). Када постоји сумња да је смртоносни исход проузрокован деловањем државног агента, од стране надлежних домаћих истражних органа мора бити примењен посебно строг степен испитивања случаја (Enukidze и Girgvliani против Грузије, бр. представке 25091/07, пресуда од 26. априла 2011, § 277; Armani Da Silva против Уједињеног Краљевства, бр. представке 5878/08, пресуда Великог већа од 30. марта 2016, § 234).

У случајевима наручених убиства, Суд је сматрао да истрага не може бити сматрана адекватном у одсуству искрених и озбиљних истражних напора предузетих с циљем идентификације интелектуалног аутора злочина, тј. особе или особа које су наручиле убиство. У таквим случајевима надзор домаћих власти мора бити усмерен на више од идентификације плаћеног убице (Mazera и други против Русије, бр. представке 15086/07, пресуда од 17. јула 2018, §§ 75-79; Nemtsova против Русије, бр. представке 43146/15, пресуда од 11. јула 2023, §§ 111 и 116). Када је жртва убиства новинар, позивајући се на Препоруку CM/Rec (2016) 4 о заштити новинарства и безбедности новинара и других медијских актера, Суд је сматрао изузетно важним да буде проверена могућа веза злочина с професионалном активношћу новинара (Mazera и други против Русије, § 73).

Да би била ефикасна, како се тај израз разуме у контексту члана 2 Конвенције, истрага о смрти мора бити адекватна (Ramsahai и други против Холандије, бр. представке 52391/99, пресуда Великог већа од 15. маја 2007, § 324). То значи да мора бити способна да доведе до утврђивања да ли је употребљена сила била оправдана или не у датим околностима и да идентификује и – ако је прикладно – казни одговорне (Armani Da Silva против Уједињеног Краљевства, § 243). Ово није обавеза резултата (циља), већ средстава (Tahsin Acar против Турске, бр. представке 26307/95, пресуда Великог већа од 8. априла 2004, § 223; Jaloud против Холандије, бр. представке 47708/08, пресуда Великог већа од 20. новембра 2014, § 186). Суд примећује да проток времена може не само да поткопа истрагу, већ и да дефинитивно угрози шансе да буде завршена (Mocanu и други против

Румуније, бр. представки 10865/09, 45886/07 и 32431/08, пресуда Великог већа од 17. септембра 2014, § 337).

ЕСЛП сматра да не постоји право на исходовање кривичног гоњења, осуде или одређене казне, те чињеница да се истрага завршила без конкретних или с ограниченим резултатима није нужно показатељ било каквих пропуста (Giuliani и Gaggio против Италије, бр. представке 23458/02, пресуда Великог већа од 24. марта 2011, § 306).

Међутим, процедурални захтеви члана 2 Конвенције иду даље од фазе званичне истраге. Стога, ако је истрага довела до покретања поступка пред националним судовима, онда поступак у целини, укључујући и фазу суђења, мора задовољити захтеве позитивне обавезе заштите живота путем права (Öneryıldız против Турске, бр. представке 48939/99, пресуда Великог већа од 30. новембра 2004, § 95; Ali и Ayşe Duran против Турске, бр. представке 42942/02, пресуда од 8. априла 2008, § 61). У том смислу, Суд подсећа да се, у редовном току ствари, кривично суђење, с адверзијалним поступком пред независним и непристрасним судијом, мора сматрати поступком који пружа најјаче гаранције у поступку за утврђивање чињеница и приписивање кривичне одговорности (McKerr против Уједињеног Краљевства, § 134).

Процедурална обавеза везује државу током читавог периода у ком се од надлежних органа може разумно очекивати да предузимају мере усмерене на разјашњавање околности смрти и утврђивање одговорности за њу (Šilih против Словеније, бр. представке 71463/01, пресуда Великог већа од 9. априла 2009, § 157). Међутим, у појединим случајевима се у каснијој фази могу појавити информације које наводно бацају ново светло на околности убиства. Тада се поставља питање да ли се, и у ком облику, поново активира процедурална обавеза спровођења истраге. С тим у вези, Суд је утврдио да, када постоји уверљива или веродостојна тврдња, доказ или информација релевантна за идентификацију и евентуално кривично гоњење или кажњавање извршиоца противправног лишавања живота, надлежни органи имају обавезу да предузму даље истражне мере (Brecknell против Уједињеног Краљевства, бр. представке 32457/04, пресуда од 27. новембра 2007, § 71).

Природа и обим накнадне истраге која се захтева на основу процедуралне обавезе неизбежно ће зависити од околности сваког појединачног случаја и могу се значајно разликовати од оних које се очекују непосредно након што је до смрти дошло (Harrison и други против Уједињеног Краљевства, бр. представке 44301/13, одлука од 25. марта 2014, § 51). Таква истрага се у неким случајевима може разумно ограничити на проверу веродостојности извора или наводно нових доказа (Serif против Турске, бр. представке 12938/07, пресуда од 3. маја 2016, § 65).

С обзиром на примарну сврху сваког обновљеног истражног напора, надлежни органи имају право да узму у обзир изгледе за успех евентуалног кривичног гоњења (Brecknell против Уједињеног Краљевства, § 71).

2.3. Релевантна пракса Европског суда за људска права о примени члана 13 Конвенције (право на делотворни правни лек) у вези с чланом 2 Конвенције (право на живот)

Да би правно средство било делотворно, оно мора бити способно да непосредно отклони оспорену (спорну) ситуацију (Pine Valley Developments Ltd и други против Ирске, бр. представке 12742/87, одлука Комисије, 1989). *Правно средство мора бити делотворно у пракси као и у праву, у смислу да је способно или да спречи наводну повреду, или да отклони спорно стање ствари, или да обезбеди адекватну накнаду за повреду која је већ настала* (Russian Conservative Party of Entrepreneurs и други против Русије, бр. представки 55066/00 и 55638/00, пресуда од 11. јануара 2007, § 85). Приликом оцене да ли је правно средство делотворно, узимају се у обзир овлашћења надлежног органа, као и процесне гаранције које оно обезбеђује. Такође, *чак и ако појединачно правно средство само по себи не испуњава у потпуности захтеве члана 13, скуп правних средстава предвиђених домаћим правом може задовољити те захтеве* (Silver и други против Уједињеног Краљевства, бр. представки 7136/75 и још шест, пресуда од 25. марта 1983, § 113; Kudla против Пољске, бр. представке 30210/96, пресуда Великог већа од 26. октобра 2000, § 157).

Иако, по правилу, правно средство у смислу члана 13 мора бити доступно подносиоцу представке, *у пракси ЕСЉП су препознате ситуације у којима правно средство у питању није било непосредно доступно подносиоцу представке, али да се ипак могло сматрати делотворним*. Тако, нпр., у предмету Lithgow и други против Уједињеног Краљевства, Суд је утврдио да *правно средство није неефикасно само због тога што није било непосредно доступно лицу на које се односи, имајући у виду да је то лице уживало користи од законом успостављеног колективног система решавања спорова пред арбитражним трибуналом, посредством представника акционара, при чему је Суд оценио да такав систем није био у супротности са захтевима члана 6 став 1 Конвенције, који су строжи од захтева члана 13* (Lithgow и други против Уједињеног Краљевства, бр. представки 9405/81 и још шест, пресуда од 8. јула 1986, § 207).

Према општем ставу ЕСЉП, природа права за које се тврди да су га прекршили органи власти има импликације на природу правних средстава у смислу члана 13 Конвенције. *Имајући у виду фундаментални значај права на живот, а нарочито када сродници жртве изнесу поткрепљене тврдње да је жртва противправно лишена живота од стране агената државе, појам делотворног правног средства у смислу члана 13 подразумева, поред исплате накнаде штете када је то примерено, спровођење темељне и делотворне истраге која је способна да доведе до идентификовања и кажњавања одговорних лица, као и обезбеђивање делотворног приступа подносиоцу притужбе истражном поступку* (Kaуа против Турске, бр. представке 22729/93, пресуда од 19. фебруара 1998, § 107; Центар за правне ресурсе у име Valentin Câmpreanu против Румуније, § 149).

Када наводна повреда права на живот подразумева непосредну одговорност државних агената, Суд је утврдио да су захтеви члана 13 шири од процесне обавезе спровођења истраге која је државама уговорницама наметнута чланом 2 Конвенције (Kılıç против Турске, бр. представке 22492/93, пресуда од 28. марта 2000, § 93; Orgah

против Турске, бр. представке 25656/94, пресуда од 18. јуна 2002, § 384; Тагајева и други против Русије, бр. представки 26562/07 и још шест, пресуда од 13. априла 2017, § 619). У таквим околностима, *када је кривична истрага о околностима напада била неефикасна, а када је самим тим била доведена у питање и делотворност било ког другог правног средства које је могло постојати, укључујући и грађанскоправна средства, Суд је закључио да држава није испунила своје обавезе из члана 13 Конвенције* (Isayeva против Русије, бр. представке 57950/00, пресуда од 24. фебруара 2005, § 229).

Међутим, приликом испитивања наводне повреде члана 2 у процесном аспекту, услед недостатака у делотворности истраге, Суд може сматрати да је већ размотрио правно питање и да нема потребе да притужбе испитује засебно и са становишта члана 13 Конвенције (Makaratzis против Грчке, § 86; Ramsahai и други против Холандије, § 363; Тагајева и други против Русије, 2017, § 622). У предмету Budayeva и други против Русије, вршећи оцену у оквиру процесног аспекта права на живот, Суд се осврнуо не само на изостанак кривичне истраге након смрти насталих услед несрећних случајева, већ и на непостојање других средстава која су подносиоцима представки била на располагању ради прибављања правне заштите због наведеног пропуштања органа власти да испуне своје позитивне обавезе. Сходно томе, Суд је сматрао да није неопходно да ову притужбу испитује и са становишта члана 13 Конвенције у вези с наводима по члану 2 (Budayeva и други против Русије, бр. представки 15339/02 и још четири, представка од 20. марта 2008, § 195).

Пропуст државе да спроведе темељну и делотворну истрагу у складу са својим процесним обавезама из члана 2 неће нужно представљати повреду члана 13. Оно што је, међутим, од значаја јесте *утицај тог пропуста на приступ породице преминулог другим доступним и делотворним правним средствима за утврђивање одговорности државних агената или органа за радње или пропуштања која подразумевају повреду њихових права из члана 2, као и, по потреби, за остваривање накнаде штете* (Öneriildiz против Турске, § 148; Budayeva и други против Русије, § 191; Центар за правне ресурсе у име Valentin Câmporeanu против Румуније, § 149).

2.4. Релевантна пракса Европског суда за људска права о примени члана 4 става 2 Протокола (изузетак од начела *ne bis in idem*)

Према ставу ЕСЉП, захтеви правне сигурности у кривичним предметима нису апсолутни и морају се процењивати у светлу члана 4 става 2 Протокола, који изричито дозвољава државама уговорницама да поново отворе предмет када се појаве нове чињенице или када се утврди постојање фундаменталног недостатка у поступку (Mihalache против Румуније, бр. представке 54012/10, пресуда Великог већа од 8. јула 2019, § 129).

Члан 4 Протокола прави јасну разлику између другог кривичног гоњења или суђења, што је забрањено првим ставом тог члана, и наставка суђења у изузетним околностима, што је предвиђено у његовом другом ставу. Члан 4 став 2 Протокола изричито предвиђа могућност да *појединац мора да прихвати кривично гоњење по истим оптужбама, у складу са домаћим правом, када се случај поново отвори након*

појаве нових доказа или открића фундаменталног недостатка у претходном поступку (Nikitin против Русије, бр. представке 50178/99, пресуда од 20. јула 2004, § 45).

У цитираном предмету *Nikitin против Русије*, подносиоцу захтева је суђено за издају путем шпијунаже и тешко откривање службене тајне. Пресудом Врховног суда његово ослобађање је постало правоснажно. Захтев за надзорну ревизију генералног тужиоца Президијуму Врховног суда да се случај преиспита у надзорном поступку (који обухвата поновну процену важећег закона, чињеница и доказа у списима предмета и његово враћање на нову истрагу) је био одбијен, али је подносилац представке сматрао да је његово право да не буде двапут гоњен у истој ствари из члана 4 става 1 Протокола било прекршено. ЕСЉП је приметио да национално законодавство дозвољава такво преиспитивање на основу судске грешке у вези с правним и процедуралним питањима. С обзиром да Президијум Врховног суда није био овлашћен да донесе нову одлуку у меритуму, већ да би крајњи ефекат надзорног поступка пред Президијумом, у случају усвајања захтева Генералног тужиоца, био поништавање одлука које су судови претходно донели и поновно одлучивање о кривичној оптужби у новој (будућој) одлуци, ЕСЉП је закључио да се ради о поновном отварању поступка које је допуштено у складу с чланом 4 ставом 2 Протокола (Nikitin против Русије, §§ 42-49; истоветне закључке ЕСЉП је донео и у још неколико пресуда: Bratyakin против Русије, бр. представке 72776/01, одлука од 9. марта 2006; Fadin против Русије, бр. представке 58079/00, пресуда од 27. јула 2006, §§ 30-32; Goncharovu против Русије, бр. представке 77989/01, одлука од 27. новембра 2008; Savinskiy против Украјине, бр. представке 6965/02, одлука од 31. маја 2005; Xheraj против Албаније, бр. представке 37959/02, пресуда од 29. јула 2008, §§ 71-74).

У предмету *Mihalache против Румуније*, ЕСЉП је разјаснио концепте нових или новооткривених чињеница, као и открића фундаменталног недостатка у претходном поступку, наглашавајући да су то алтернативни, а не кумулативни услови. Конкретно, околности које се односе на случај, а које постоје током суђења, али остају скривене од судије и постају познате тек након суђења, јесу „новооткривене“. Околности које се тичу случаја, али настају тек након суђења, јесу „нове“. Штавише, термин „нове или новооткривене чињенице“ укључује нове доказе који се односе на претходно постојеће чињенице. Концепт „фундаменталног недостатка“ у смислу члана 4 става 2 Протокола сугерише да само озбиљна повреда процесног правила која озбиљно подрива интегритет претходног поступка може представљати основ за његово поновно отварање на штету оптуженог, у случајевима када је он ослобођен или кажњен за кривично дело блаже него што је то требало по закону. Сходно томе, у таквим случајевима, пука поновна оцена доказа у списима од стране јавног тужиоца или суда вишег нивоа не би испунила тај критеријум. Међутим, што се тиче ситуација у којима је оптужени проглашен кривим и поновно отварање поступка би могло ићи у његову корист, члан 4 Протокола не спречава поновно отварање поступка у корист осуђеног лица и било какву другу измену пресуде у корист осуђеног лица. У таквим ситуацијама, стога, природа недостатка мора се првенствено проценити како би се утврдило да ли је дошло до повреде права на одбрану, а тиме и до ометања правилног спровођења правде. Најзад, Суд је појаснио да, у свим случајевима, разлози који оправдавају поновно отварање поступка морају, у складу с чланом 4 став 2 Протокола *in fine*, бити такве

природе да утичу на исход предмета, било у корист лица, било на његову или њену штету (Mihalache против Румуније, бр. представке 54012/10, пресуда Великог већа од 8. јула 2019, §§ 131-133).

У цитираном предмету *Fadin против Русије*, ЕСЉП је утврдио је да је поновно отварање поступка због тога што суд нижег степена није следио упутства која му је дао Врховни суд у вези с истражним мерама које треба спровести било оправдано фундаменталним недостатком у претходном поступку и стога је компатибилно с чланом 4 ставом 2 Протокола (Fadin против Русије, § 32). Насупрот томе, у предмету *Mihalache против Румуније*, Суд није прихватио аргумент Владе да потреба за уједначавањем тужилачке праксе потпада под изузетне околности на које се односи члан 4 став 2 Протокола, нити је сматрао да поновна оцена чињеница у погледу меродавног права представља „фундаментални недостатак“ у претходном поступку (Mihalache против Румуније, §§ 134-138; слично у: *Stăvilă против Румуније*, бр. представке 23126/16, пресуда од 1. марта 2022, §§ 88-102).

У предмету *Sabalić против Хрватске*, подносиатељка представке је била незадовољна тиме што је извршилац насилног дела мотивисаног мржњом (хомофобијом) за то дело био прекршајно кажњен, у поступку у коме нису осветљени нити узети у обзир мотиви извршења дела. Држава се бранила тиме да након правноснажности прекршајне осуде извршиоца није било могуће водити нови поступак за исто дело. У овом предмету, ЕСЉП је у контексту разматрања поштовања процедуралне обавезе државе по члановима 3 и 14 Конвенције, оценио да су пропусти да се истраже мотиви мржње који стоје иза насилног напада и да се ти мотиви узму у обзир приликом одмеравања казне за насилна кривична дела из мржње, представљали „фундаменталне недостатке“ у поступку у смислу члана 4 став 2 Протокола, који су омогућавали поновно отварање поступка на штету окривљеног. Суд је нагласио да у таквим околностима, начело *ne bis in idem* не може представљати *de jure* препреку за поновно разматрање предмета у складу са стандардима Конвенције (Sabalić против Хрватске, бр. представке 50231/13, пресуда од 14. јануара 2021, § 114).

У предмету *Margiš против Хрватске*, ЕСЉП је подсетио да се чланови 2 и 3 (право на живот и забрана мучења) сматрају најосновнијим одредбама Конвенције с обзиром да чине неке од основних вредности демократског друштва. У овом предмету, иако се не односи на наводне повреде чланова 2 и 3 Конвенције већ члана 4 Протокола – Суд је подвукао да се Конвенција и њени протоколи морају читати у целини и тумачити на начин који промовише унутрашњу доследност и хармонију између њихових различитих одредаба, због чега гаранције из члана 4 Протокола и обавезе држава из чланова 2 и 3 Конвенције треба сматрати деловима целине. У овом предмету, подносиоцу представке је дата амнестија за дела која су представљала тешка кршења основних људских права, као што су намерно убијање цивила и наношење тешких телесних повреда детету, због чега је ЕСЉП сматрао да су подизањем нове оптужнице против подносиоца представке за дела обухваћена амнестијом и потоњом осудом за ратне злочине против цивилног становништва, хрватске власти поступиле у складу с процедуралним захтевима из чланова 2 и 3 Конвенције, а да члан 4 Протокола није

примењив у околностима овог случаја (Marguš против Хрватске, бр. представке 4455/10, пресуда Великог већа од 27. маја 2014, §§ 124-141).

2.5. Релевантна пракса Комитета за људска права о изузецима од начела *ne bis in idem*

У Општем коментару бр. 32 о члану 14 Пакта, ССРП/С/ГС/32, од 23. августа 2007, Комитет за људска права је стао на становиште да се забрана из члана 14, става 7 Пакта (*ne bis in idem*) не доводи у питање ако виши суд укине осуду и наложи поновно суђење, као и да члан 14, став 7 Пакта не забрањује наставак кривичног поступка оправдан изузетним околностима, као што је откривање доказа који нису били доступни или познати у време ослобађајуће пресуде. Овај став Комитет за људска права је изразио још 1992. године у одлуци у предмету *Terán Jijón* против Еквадора, бр. комуникације 277/1988, § 5.4.

2.6. Релевантна пракса Уставног суда о позитивној процедуралној обавези по члану 24 Устава (право на живот)

С ослањањем на праксу ЕСЉП, Уставни суд је у одлуци донетој поводом неделотворне истраге смрти двојице војника Војске Државне заједнице СЦГ у касарни „Караш“ на Топчидеру у Београду 5. октобра 2004. године подвукао да се, посматрана из процесноправног аспекта, позитивна обавеза државе у случају када је неко лице лишено живота састоји у спровођењу независне и делотворне истраге, „што подразумева постојање ефикасног судског система у оквиру којег ће бити спроведен поступак“. Уставни суд је подвукао да процесна обавеза надлежних органа из члана 24 става 1 Устава „представља посебну и независну дужност, која обавезује чак и када је до смрти дошло пре ступања на снагу Устава“. У тим случајевима под временску надлежност Уставног суда могу потпадати „оне процесне радње или пропусти који су се десили после 8. новембра 2006. године“, уколико је „значајан део процесних корака који се захтевају обављен, или би требало да буде обављен после ступања на снагу Устава“ (одлука Уставног суда, Уж. бр. 4527/2011, од 31. марта 2013. године).

3. Разлози за подношење иницијативе

Подноситељка иницијативе сматра да су оспорене одредбе ЗКП несагласне с напред наведеним одредбама Устава и Конвенције јер појединачно, као и скупа, онемогућавају испуњавање позитивних обавеза државе које проистичу из заштите права на живот и права на делотворан правни лек, у случајевима када другостепени суд преиначи првостепену осуђујућу пресуду и донесе ослобађајућу пресуду – као што је то био случај с напред наведеном пресудом Посебног одељења за организовани криминал Апелационог суда у Београду, од 19. априла 2023. године, у кривичном предмету због убиства оца подносиољке иницијативе, пок. новинара Славка Ћурувије.

3.1. *Prima facie* неспојивост оспорених делова одредбе члана 463 ЗКП с наведеним одредбама Устава и Конвенције о праву на живот и праву на делотворни правни лек

Одредбом члана 463 ЗКП је прописано да је жалба против другостепене преиначујуће пресуде дозвољена само у случају када је другостепени суд првостепену ослобађајућу пресуду преиначио у осуђујућу, односно када је преиначење извршено на штету оптуженог. Насупрот томе, у случају када другостепени суд преиначи првостепену осуђујућу пресуду и донесе ослобађајућу пресуду, жалба против такве пресуде – за коју би по природи ствари били заинтересовани јавни тужилац и оштећени (посебно у ситуацији кад преузме кривично гоњење) – није дозвољена, па таква пресуда постаје правноснажна сâмим доношењем (члан 275, став 1 ЗКП).

У домаћој кривичноправној теорији *ratio legis* ове одредбе ЗКП се повезује с разлозима правичности који налажу могућност побијања редовним правним леком пресуде којом је битно измењен положај оптуженог, као и с процесном логиком по којој је могућност улагања жалбе у оваквом случају неопходна, јер је до таквог преиначења дошло по жалби тужиоца, а оптужени и његов бранилац се првобитно нису ни жалили против ослобађајуће пресуде јер је она била повољна за оптуженог, па је логично да им се онда накнадно омогући улагање жалбе против осуђујуће пресуде која је донета тек у другостепеном поступку (М. Шкулић, *Кривично процесно право*, 5. издање, Београд, 2012, стр. 462).

Подноситељка иницијативе, међутим, сматра да наведено законско решење – које дозвољава изјављивање жалбе само у случају када је другостепени суд првостепену ослобађајућу пресуду преиначио у осуђујућу и не дозвољава изјављивање жалбе у обрнутом случају, тј. преиначења осуђујуће пресуде у ослобађајућу пресуду – није у сагласности с процесним аспектом заштите права на живот, како је он развијен у пракси ЕСЉП, као и с правом на делотворно правно средство (у вези с повредом права на живот) које оштећени у кривичном поступку остварује непосредно, као супсидијарни тужилац, или посредством уставне и законске надлежности јавног тужилаштва да гони учиниоце кривичних дела и овлашћења јавног тужилаштва да подноси жалбе и друга правна средства током трајања кривичног поступка.

Оспорени делови одредбе члана 463 ЗКП уводе суштинску асиметрију у систему правних средстава. Док је окривљеном обезбеђено право на жалбу у случају када другостепени суд преиначи првостепену ослобађајућу пресуду у осуђујућу, јавном тужиоцу и оштећеном је ускраћено право на жалбу у обрнутој ситуацији, када другостепени суд преиначи првостепену осуђујућу пресуду у ослобађајућу. Таква нормативна поставка доводи до тога да право на правно средство, гарантовано чланом 36 ставом 2 Устава, фактички постаје привилегија искључиво једне процесне стране – окривљеног, док се друга страна поступка, укључујући и јавног тужиоца и оштећеног, лишава могућности да оспори одлуку која је донета уз потенцијално озбиљне повреде закона и људских права.

Иако је заштита окривљеног од неоправданог кривичног гоњења легитиман циљ кривичног поступка, она не може бити остварена по цену потпуног укидања процесних

гаранција других субјеката у поступку, нарочито у случајевима који се тичу најтежих повреда људских права.

Како је ЕСЉП више пута истакао, процедурална обавеза државе по члану 2 Конвенције не исцрпљује се у спровођењу истраге која претходи кривичном суђењу, већ обухвата поступак у целини, укључујући и фазу суђења, који мора бити подобан да доведе до идентификовања и, ако је прикладно, кажњавања одговорних лица. При томе, ова обавеза није обавеза резултата (циља), већ обавеза средстава: држава није дужна да у сваком појединачном случају обезбеди осуђујућу пресуду, али јесте дужна да успостави такав правни и институционални оквир који омогућава делотворно, темељно и правично разматрање кривичне одговорности у случајевима повреде права на живот.

У ситуацији у којој је другостепени суд овлашћен – нарочито након одржаног претреса и непосредног извођења доказа – да донесе ослобађајућу пресуду која самим доношењем постаје правноснажна, с обзиром да се против ње не може изјавити жалба, законодавац је искључио могућност ефикасне контроле такве пресуде, иако њена чињенична основа може бити другачија од оне на којој је била утемељена пресуда првостепеног суда. Тиме се ствара структурни ризик да озбиљни пропусти у поступању другостепеног суда – укључујући и оне који се односе на утврђивање чињеничног стања, коришћење и оцену доказа, нејасности и противречности одлуке итд. – остану трајно неотклоњени, а што се управо догодило у предмету који је повод за подношење ове иницијативе.

Иако подносиатеља иницијативе сматра да се несагласност оспорених делова одредбе члана 463 ЗКП из позиције оштећеног и његових права која произлазе из члана 24 и члана 36 става 2 Устава, односно чланова 2 и 13 Конвенције, најочитије може сагледати у ситуацији када другостепени суд преиначи првостепену осуђујућу пресуду и донесе ослобађајућу пресуду, на овом месту је релевантно истаћи и озбиљне недостатке оспорених делова одредбе члана 463 ЗКП у другим ситуацијама, које се могу одразити и на права оптуженог лица. Тако, оспорени делови одредбе члана 463 искључују могућност изјављивања жалбе и у случају да је првостепени суд донео *одбијајућу* пресуду (члан 422 ЗКП), након које је другостепени суд донео *преиначујућу* осуђујућу пресуду. На овај недостатак одредбе члана 463 ЗКП је указано у домаћој кривичноправној литератури (тако, нпр.: Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *Коментар Законика о кривичном поступку*, 12. измењено и допуњено издање, Београд, 2024, стр. 1273), а дозвољавање изјављивања жалбе против осуђујуће пресуде другостепеног суда којом је преиначена првостепена одбијајућа пресуда је предвиђено и последњим Нацртом закона о изменама и допунама ЗКП, о чијем тексту је спровођена јавна расправа од 10. септембра до 1. октобра 2025. године. Поред тога, у литератури је примећено и да измена казне не даје право на жалбу против другостепене пресуде према важећој одредби члана 463 ЗКП, чак и када постоји велика разлика између казне изречене у првом степену и оне изречене у другом степену (М. Грубач, Т. Васиљевић, *Коментар Законика о кривичном поступку*, 13. издање, Београд, 2014, стр. 464).

Ради доношења коначног закључка о (не)сагласности оспорених делова одредбе члана 463 ЗКП с наведеним одредбама Устава и Конвенције о праву на живот и праву на делотворни правни лек, неопходно је сагледати – како то наглашава ЕСЉП – не само

постојање појединачног правног средства, већ и целокупан систем правних средстава предвиђених домаћим правом. Из тог разлога, неопходно је испитати и да ли ванредна правна средства – нарочито која стоје на располагању јавном тужилаштву у случају доношења другостепене ослобађајуће пресуде којом је преиначена првостепена осуђујућа пресуда – могу представљати делотворну компензацију за искључење жалбе против другостепене пресуде, о чему ће бити речи у наредним редовима.

3.2. Неделотворност захтева за заштиту законитости за испуњење позитивних процесних обавеза у вези с правом на живот и правом на делотворни правни лек

Иако је јавном тужиоцу Врховног јавног тужилаштва (ЗКП: „републичком јавном тужиоцу) допуштено изјављивање захтева за заштиту законитости против пресуде којом је другостепени суд преиначио првостепену осуђујућу пресуду и изрекао ослобађајућу пресуду, оспорене одредбе члана 4, става 2, члана 489 става 3 у делу који гласи: „укинути или” и члана 493 ЗКП искључују могућност да усвојен захтев за заштиту законитости који је поднет на штету окривљеног – доведе до укидања правноснажне пресуде.

Овлашћење Врховног суда да, у случају усвајања захтева за заштиту законитости поднетог на штету окривљеног, само декларативно утврди повреду закона, без могућности укидања правноснажне пресуде, доводи до апсурдне ситуације у којој највиша судска инстанца у држави може да констатује да је правноснажна судска одлука незаконита, али да истовремено нема овлашћење да отклони последице те незаконитости чак и када би се радило о најтежим повредама закона. Такво решење не може се сматрати делотворним правним средством у смислу члана 36 става 2 Устава и члана 13 Конвенције, јер оно није способно да отклони спорно стање ствари, већ га, напротив, институционализује. На тај начин се ствара феномен „правноснажне незаконитости”, који је неспојив с основним начелима владавине права.

За разлику од Устава који одређује да судска одлука не може бити измењена на штету окривљеног у поступку по ванредном правном леку (члан 34, став 4), прописујући услове под којима је, у складу с казним прописима, допуштено понављање правноснажно окончаног кривичног поступка (члан 34, став 5), па и на штету оптуженог, оспореним одредбама члана 4 става 2, члана 489 става 3 у делу који гласи: „укинути или” и члана 493 ЗКП забрањује се не само мењање (преиначавање) правноснажне пресуде на штету у поступку по ванредном правном леку – што забрањује и Устав, већ и њено укидање, које би за последицу имало враћање предмета на поновну одлуку или на суђење, под било којим условима. То, даље, значи да оспорене одредбе ЗКП не допуштају Врховном суду (ЗКП: „Врховном касационом суду”) да се у поступку по захтеву за заштиту законитости који је поднет на штету окривљеног, у случају основаности тог захтева, упусти у оцену да ли је утврђена повреда закона представљала „битну повреду која је могла утицати на исход поступка”, како је то наведено у члану 34 ставу 5 Устава и члану 4 ставу 2 Протокола, те да у зависности од оцене битности и могућности утицаја утврђене повреде закона на исход поступка, донесе одлуку о укидању судске одлуке (члан 492, став 1, тачка 1 ЗКП), или одлуку којом се само утврђује повреда закона (члан 492, став 1,

тачка 3 ЗКП), већ домашај овог ванредног правног лека ограничавају на пуко декларативно утврђивање повреде закона, без икаквог утицаја на правноснажну ослобађајућу пресуду. Другим речима, оспорене одредбе ЗКП апсолутизују правноснажност другостепене ослобађајуће пресуде чак и у ситуацијама у којима је суд највишег ранга утврдио постојање битних повреда које су могле утицати на исход кривичног предмета.

По ставу подносиоце иницијативе, сама немогућност Врховног суда да у поступку по захтеву за заштиту законитости донесе одлуку о укидању правноснажне судске одлуке уколико утврђена повреда закона представља „битну повреду која је могла утицати на исход поступка“, несагласна је с позитивним процедуралним обавезама Републике Србије које проистичу из члана 24 Устава, односно из члана 2 Конвенције, будући да је на овај начин законодавац искључио могућност примене уставног и конвенцијског изузетка од начела *ne bis in idem* и у предметима који се тичу најтежих повреда основних људских права, укључујући право на живот.

Не спорећи значај начела правне сигурности и начела *ne bis in idem*, подносиоце иницијативе истиче – а што је много пута подвукао и ЕСЉП у својој пракси – да ови принципи нису апсолутни, као и да се Конвенција и њени протоколи морају читати и тумачити у целини, на начин који промовише унутрашњу доследност и хармонију између њихових различитих одредаба, те да гаранције из члана 4 Протокола и обавезе држава из члана 2 Конвенције треба сматрати деловима целине. Због тога, по ставу подносиоце иницијативе, законско решење које сужава законску заштиту права на живот онемогућавањем поновног отварања предмета који се односио на повреду тог права, упркос утврђеним фундаменталним недостацима одлуке или поступка, нарушава равнотежу између права и положаја окривљеног и оштећеног у поступку, и води повреди позитивних процедуралних обавеза из члана 24 Устава, односно члана 2 Конвенције. У прилог овом закључку стоје и многобројне пресуде у којима је ЕСЉП утврдио да је понављање поступка у кривичним предметима који се нису односили на повреде права на живот и кривична дела убиства или тешког убиства, већ су се односили на блажа кривична дела, било у складу с чланом 4 ставом 2 Протокола, односно да није представљало кршење права подносиоца представки из члана 4 става 1, а посебно пресуде тог суда у којима је ЕСЉП закључио да члан 4 став 1 Протокола није био примењив приликом испуњавања позитивних процедуралних обавеза државе по члану 2 и 3 Конвенције у предметима вођеним за најтежа кривична дела.

У домаћој литератури је изнето мишљење да је доношење Устава 2006. године пружио прилику да се начело *ne bis in idem* постави адекватније и у складу с међународним прописима, али да је поред тога ЗКП у овом погледу остао неизмењен, односно да је задржао решење из Устава СРЈ из 1992. године (М. Грубач, Т. Васиљевић, цитирано дело, стр. 43-44). Обавеза законодавца да усклади норме произлази из историјског тумачења, с обзиром да је Уставом од 2006. то питање уређено на другачији начин у односу на Устав од 1992. Други аутори, полазећи од тога да је Уставом СРЈ од 1992. године начело *ne bis in idem* било загарантовано без изузетка, за разлику од Устава и Протокола који предвиђају изузетке од тог начела и не искључују могућност понављања кривичног поступка на штету осуђеног или ослобођеног лица, као аргумент

за изостављање тог изузетака у ЗКП наводе заштиту достигнутог нивоа људских права из члана 20 става 2 Устава, односно сматрају да статус процесног субјекта чини одлучујућу превагу у прилог закључку да се, када се ради о правноснажно пресуђеној кривичној ствари, достигнутим нивоом људских права сматра право окривљеног, а не неког другог учесника поступка (Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, цитирано дело, стр. 93 и 1289-1290). По ставу подносиоце иницијативе овај аргумент није прихватљив из најмање три разлога. Прво, домаће државне органе, а нарочито судове, од приступања Републике Србије Конвенцији обавезује пракса ЕСЉП, којој је Устав дао значај обавезног извора за тумачење одредаба о људским правима (члан 18, став 3 Устава). Друго, процедурална заштита права на живот и начело *ne bis in idem* су права „истог ранга“, те су, нпр., забрањене мере одступања током ванредног и ратног стања како у погледу начела *ne bis in idem*, тако и у погледу права на живот (члан 202 Устава, члан 15 Конвенције и члан 4, став 3 Протокола). И треће, са ништа мање аргумената би се могло тврдити да је увођење изузетка од начела *ne bis in idem*, најпре у Протоколу, а потом и Уставу од 2006. године, заправо представљало повећање нивоа заштите права на живот и других основних права, кроз проналажење прихватљивог баланса између правне сигурности окривљеног и ефикасне процесне заштите права жртава кривичних дела. Апсурдно би било тврдити да апсолутна забрана понављања поступка на штету окривљеног, која постоји чак и у ситуацији када окривљени или друго лице извршењем кривичног дела издејствује ослобађајућу пресуду, представља заштиту достигнутог нивоа људских права – посебно у овом случају, у коме су државни агенти били оптужени да су извршили атентат на новинара.

3.3. Неделотворност захтева за понављање поступка за испуњење позитивних процесних обавеза у вези с правом на живот и правом на делотворни правни лек

Подносилац иницијативе сматра да ни захтев за понављање кривичног поступка као ванредно правно средство, сам по себи, али ни као компензација непостојања жалбе против преиначујуће другостепене ослобађајуће пресуде, не може представљати делотворно средство за испуњење позитивних процесних обавеза државе које проистичу из члана 24 Устава, односно члана 2 Конвенције, и обавеза по члану 36 става 2 Устава, односно члану 13 Конвенције.

Према ЗКП, јавни тужилац је овлашћен за подношење захтева за понављање кривичног поступка (члан 471), а то право припада и оштећеном као супсидијарном тужиоцу под условима из члана 52 ЗКП. Међутим, већ је увидом у списак разлога за понављање поступка, а нарочито из тога што се захтев за понављање поступка – без обзира на разлог подношења – може поднети само у корист окривљеног (члан 473), јасно да је овај правни лек неспојив са захтевима из члана 24 Устава, односно члана 2 Конвенције, као и са захтевима из члана 36 става 2 Устава, односно члана 13 Конвенције. Последица недопуштености изјављивања захтева за понављање кривичног поступка на штету окривљеног може бити и толико екстремна да се у случају да је до правноснажне ослобађајуће пресуде дошло услед кривичног дела јавног тужиоца, судије, судије-поротника или лица које је предузимало доказне радње (што је разлог за понављање

поступка у корист окривљеног – члан 473, став 1, тачка 2) ЗКП) та пресуда не би могла побијати ни уклонити из правног поретка ниједним ванредним правним леком, чак ни кад су у питању најтежа кривична дела и кршења основних права оштећених.

У светлу наведеног, подносиоца иницијативе сматра да захтев за понављање кривичног поступка, у облику у којем је тренутно прописан одредбама ЗКП, не представља делотворно правно средство за испуњење позитивних процесних обавеза државе по члану 24 Устава и члану 2 Конвенције, нити обавеза по члану 36 ставу 2 Устава и члану 13 Конвенције, нити може да компензује искључење жалбе против преиначујуће пресуде другостепеног суда којом је окривљени ослобођен од оптужбе у предметима који се тичу повреде права на живот.

3.4. Закључак о неспојивости оспорених делова одредбе члана 463 ЗКП с позитивним процесним обавезама државе у вези с правом на живот и правом на делотворни правни лек

Из свега наведеног у тачкама 3.1, 3.2. и 3.3. произлази да оспорени делови одредбе члана 463 ЗКП, како *per se*, тако и у узајамној повезаности с осталим оспореним одредбама ЗКП, онемогућава испуњавање позитивне процедуралне обавезе по члану 24 Устава и члану 2 Конвенције, нити обавеза по члану 36 ставу 2 Устава и члану 13 Конвенције.

Овај закључак потврђује и то што су разлози за изјављивање жалбе (члан 438 ЗКП) шири од разлога за подношење захтева за заштиту законитости од стране јавног тужиоца у делу који се односи на побијање чињеничног стања (арг. из члана 485, става 2 ЗКП). У домаћем кривичном процесном праву жалба је уређена као потпуни правни лек, што значи да се њоме могу побијати како правни, тако и чињенични недостаци пресуде (Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, цитирано дело, стр. 1168-1169), за разлику од захтева за заштиту законитости јавног тужиоца који – иако се може поднети због широко постављеног разлога у виду „повреде закона“ – нема домаћај у погледу *error in facto*. С аспекта сагласности оспорених делова одредбе члана 463 ЗКП с чланом 36 ставом 2 Устава и чланом 13 Конвенције релевантно је истаћи и то да је јавни тужилац Врховног јавног тужилаштва овлашћен да процењује има ли места подношењу захтева за заштиту законитости или не, а да ће чак и када он поднесе захтев за заштиту законитости због повреде закона Врховни суд одлучити само ако сматра да је реч о питању од значаја за правилну или уједначену примену права (члан 486, став 2 ЗКП).

Према томе, у постојећем нормативном контексту, искључење жалбе против другостепене преиначујуће ослобађајуће пресуде не може се сматрати компензованим постојањем ванредних правних лекова у ЗКП. Другим речима, оно доводи до тога да кривични поступак у предметима који се тичу повреде права на живот не представља поступак способан да обезбеди делотворно, темељно и правично разматрање кривичне одговорности, како то захтевају члан 24 Устава и члан 2 Конвенције, нити је у сагласности с чланом 36, ставом 2 Устава и чланом 13 Конвенције. Због тога се мора закључити да су оспорени делови одредбе члана 463 ЗКП неспојиви с позитивним процедуралним

обавезама државе које проистичу из заштите права на живот и права на делотворно правно средство.

4. Предлози Уставном суду

Имајући у виду све наведено, **подносиатеља иницијативе предлаже Уставном суду да у што краћем року:**

- **донесе решење о покретању поступка за оцену уставности и сагласности с потврђеним међународним уговором** члана 4 става 2, члана 463 у деловима који гласе: „само“ и „којом је оптужени ослобођен од оптужбе и изрекао пресуду којом се оптужени оглашава кривим“, члана 489 става 3 у делу који гласи: „укинути или“, и члана 493 ЗКП, и то с чланом 24 Устава и чланом 36 ставом 2 Устава, читаним у вези с чланом 34 ставовима 4 и 5 Устава, односно с члановима 2 и 13 Конвенције читаним у вези с чланом 4 Протокола, те да

- **у поступку за оцену уставности и сагласности с потврђеним међународним уговором из претходне алинеје донесе одлуку којом утврђује да члан 4 став 2, члан 463 у деловима који гласе: „само“ и „којом је оптужени ослобођен од оптужбе и изрекао пресуду којом се оптужени оглашава кривим“, члан 489 став 3 у делу који гласи: „укинути или“, и члан 493 ЗКП нису у сагласности** с чланом 24 Устава и чланом 36 ставом 2 Устава, читаним у вези с чланом 34 ставовима 4 и 5 Устава, односно с члановима 2 и 13 Конвенције читаним у вези с чланом 4 Протокола,

- **у одлуци из претходне алинеје одреди њено објављивање у „Службеном гласнику Републике Србије“, или посебним решењем одложи објављивање одлуке из претходне алинеје у „Службеном гласнику Републике Србије“ најдуже за 30 дана од дана њеног доношења.**

Имајући у виду кривични поступак вођен због убиства њеног оца, пок. новинара Славка Ђурувије, извршеног априла 1999. године за који су били оптужени припадници Службе државне безбедности, који је правноснажно окончан доношењем другостепене преиначујуће пресуде Апелационог суда у Београду од априла 2023. године којом су сви окривљени ослобођени од оптужбе, против које пресуде жалба није била допуштена, и да је након правноснажног окончања кривичног поступка пресудом Врховног суда, од октобра 2025. године, донетом по захтеву за заштиту законитости јавног тужиоца Врховног јавног тужилаштва, утврђено више повреда закона начињених у преиначујућој ослобађајућој пресуди другостепеног суда у корист свих окривљених, и то релативно битних одредаба кривичног поступка, без утврђивања њиховог утицаја на исход поступка и без дирања у правноснажност незаконите другостепене пресуде, **подносиатеља иницијативе моли Уставни суд за хитност у поступању и прекоредно одлучивање о овој иницијативи и указује да би неблаговремено одлучивање Уставног суда имало директан негативан утицај на остваривање њених права у случају несавласности оспорених одредаба ЗКП с Уставом и Конвенцијом.** Наиме, у случају основаности ове иницијативе, подносиатеља би имала право, у складу с чланом 61 Закона о Уставном суду, да тражи од надлежних државних органа одговарајућу измену појединачних аката, и то преиначујуће пресуде Апелационог суда у Београду, односно пресуде Врховног суда,

због њихове делимичне заснованости на одредбама ЗКП несагласним с Уставом и Конвенцијом, а у складу с правилима поступка у коме је сваки од ових појединачних аката донет. У том случају, (не)благовременост одлучивања Уставног суда о овој иницијативи ће утицати и на свеукупно трајање кривичног поступка у наведеном кривичном предмету и (не)поштовање стандарда хитности, што у будућности може представљати засебну повреду права подносиоце иницијативе.

5. Последице утврђивања несагласности оспорених одредаба ЗКП с Уставом и Конвенцијом и додатни аспекти несагласности (не)оспорених одредаба ЗКП с Уставом и Конвенцијом

Подносилац иницијативе, на крају, напомиње да од Уставног суда не тражи да оцењује целисходност оспорених одредаба и делова одредаба ЗКП, већ да утврди њихову несагласност с означеним одредбама Устава и Конвенције, што би за последицу имало престанак њиховог важења даном објављивања одлуке Уставног суда у „Службеном гласнику Републике Србије“.

У том смислу, подносилац иницијативе истиче да би престанак важења оспорених делова одредбе члана 463 ЗКП услед утврђивања њихове несагласности с означеним одредбама Устава и Конвенције за последицу имао проширивање случајева у којима би жалба против другостепене пресуде била дозвољена, те би изјављивање ове жалбе било дозвољено без обзира на врсту првостепене и другостепене преиначујуће пресуде. Тиме би се отклониле не само мањкавости важећег решења у случају када другостепени суд преиначи првостепену осуђујућу пресуду и донесе ослобађајућу пресуду, него и мањкавости ове одредбе ЗКП у другим случајевима, на које се указује у домаћој кривичноправној литератури.

Када су у питању оспорене одредбе члана 4 става 2, члана 489 става 3 у делу који гласи: „укинути или“ и члана 493 ЗКП, подносилац иницијативе сматра да би престанак њиховог важења због утврђивања несагласности с означеним одредбама Устава и Конвенције дао могућност Врховном суду да се у поступку по захтеву за заштиту законитости који је поднет на штету окривљеног, у случају основаности тог захтева, упусти у оцену тога да ли утврђена повреда закона представља „битну повреду која је могла утицати на исход поступка“ – како је то наведено у члану 34 ставу 5 Устава и члану 4 ставу 2 Протокола, а чије се одредбе (Устава и Протокола) могу непосредно применити према члану 18, ставовима 1 и 2 Устава. У том случају, у зависности од битности утврђене повреде [закона] и њене могућности да утиче на исход поступка, Врховни суд би могао да донесе одлуку о укидању судске одлуке, у складу с чланом 492, ставом 1, тачком 1 ЗКП, или пак одлуку којом се само утврђује повреда закона, у складу с чланом 492, ставом 1, тачком 3 ЗКП. Наведена могућност Врховног суда била би у складу с обавезама државе које проистичу из члана 24 и члана 36 става 2 Устава, односно чланова 2 и 13 Конвенције.

Коначно, по ставу подносиоце иницијативе, из разлога наведених у делу 3. ове иницијативе евидентна је несагласност оспорених одредаба и делова одредаба ЗКП и с чланом 25 Устава и чланом 3 Конвенције, којима се јемчи апсолутна и недерогабилна заштита од мучења (тортуре), нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања,

као и несагласност дела одредбе члана 473, става 1 ЗКП, у делу који гласи: „само у корист окривљеног“, с наведеним одредбама Устава и Конвенције. Међутим, подносиатеља ову иницијативу ограничава на одредбе ЗКП које су до дана њеног подношења биле од значаја у кривичном предмету поводом убиства њеног оца, пок. Славка Ђурувије, и које су се директно одразиле на остваривање њених права зајемчених Уставом и Конвенцијом, и то како приликом доношења горе наведене пресуде Апелационог суда у Београду, од 19. априла 2023. године, против које жалба јавног тужилаштва није била дозвољена у складу с оспореним деловима одредбе члана 463 ЗКП, тако и приликом доношења горе наведене пресуде Врховног суда, од 13. октобра 2025. године.

За подносиатељу иницијативе,
пунмоћник

БЕОГРАДСКИ ЦЕНТАР
ЗА ЉУДСКА ПРАВА

• БЕОГРАД •

Владаца Илић

Београдски центар за људска права

Прилози:

- овлашћење за заступање;
- копија пресуде Посебног одељења за организовани криминал Вишег суда у Београду, К.По1. бр. 73/20, од 2. децембра 2021. године;
- копија пресуде Посебног одељења за организовани криминал Апелационог суда у Београду, Кж1-По1 9/22, од 19. априла 2023. године;
- копија пресуде Врховног суда, Кзз ОК 38/2024, од 13. октобра 2025. године.